

UDK 821.163.4.09-1Ivanović A.

Pregledni rad

Ethem MANDIĆ (Podgorica)

Fakultet za crnogorski jezik i književnost – Cetinje

ethem.mandic@fcjk.me

O STVARALAŠTVU ALEKSANDRA LESA IVANOVIĆA

Autor u ovome radu otkriva osobenosti poezije Aleksandra Lesa Ivanovića, kao i značaj i poziciju njegove poezije u kontekstu crnogorske književnosti. Autor određuje žanrovsku pripadnost Lesove poezije i nudi određenu klasifikaciju Lesovih pjesamama u tri mini ciklusa.

Ključne riječi: *poezija, Aleksandar Leso Ivanović, pjesnik, čapur u kršu, žanr, intimistička lirika, mini ciklus, Petar II Petrović-Njegoš*

Kao što je za francusku književnost najznačajnija godina 1857. kad su izašle dvije knjige koje su promijenile tok i definisale okvire moderne svjetske literature, a to su *Cvijeće zla* od Šarla Bodlera i *Madam Bovari* od Gistava Flobera, tako je i 1950. godina, kad su objavljene zbirka poezije *Stihovi* Lesa Ivanovića i roman *Svadba* Mihaila Lalića, značajna za crnogorsku književnost jer dobija obrise moderne i estetski kvalitetne literature. Na polovini XX vijeka crnogorska književnost i crnogorski jezik dobijaju dva veoma važna i kvalitetna stvaraoca – proznog pisca i pjesnika. Za crnogorsku književnost 1950. godina možda je najvažnija u njenoj istoriji. Pored tog datuma, važniji datumi i godine u crnogorskoj književnosti su druga polovina XII vijeka kada su nastali *Ljetopis Popa Dukljanina* i *Miroslavljevo jevanđelje*, i 1847. godina kad je štampan *Gorski vijenac* Petra II Petrovića Njegoša. U ta tri književnoistorijska perioda nastala su kapitalna djela naše književnosti, to jest umjetnosti i kulture. Dakle, treba naglasiti ono što nije dovoljno puta naglašeno – da Leso Ivanović pripada jednoj od tri prelomne tačke u razvoju, to jest oblikovanju crnogorske književnosti.

Činjenica da je Aleksandar Leso Ivanović ostavio iza sebe samo „mali broj pjesama“ i „obimom nevelik opus“¹ može samo da naglasi značaj i lovcen-

¹ Up.: „U čitavom bogatstvu raznorodnih stvaralačkih glasova sasvim osoben pjesnički kod predstavlja tek po obimu skromni opus Aleksandra Lesa Ivanovića, atipičnog pjesnika i ne manje atipičnog građanina drevnog duhovnog Cetinja, djelo jednog od izuzetno rijetkih

ske visine njegove poezije. Upravo iz toga razloga morali bismo više cijeniti ličnost koja je uspjela s tako „malim opusom“ da ostane zauvijek upisana u istoriju kulture jednoga naroda. Značaj koji umjetničko djelo ima za kulturu ne mjeri se obimom, već uticajem i kvalitetom. Aleksandar Leso Ivanović nije morao, osim pjesama koje nam je ostavio, ništa više ni napisati da bi ostao upamćen.

Stoga autor ovoga teksta oseća potrebu da kao kritičar s istorijske distance ispravi jednu rečenicu, to jest da joj da novi smisao, Lesovu rečenicu iz Predgovora zbirci poezije *Stihovi*. Naime, Leso je u tom predgovoru napisao da je svojim načinom života „potpuno zapečatio svoju sudbinu kao ‘književnika’“². Šezdeset i pet godina nakon te rečenice mi možemo reći da Leso jeste zapečatio svoju sudbinu kao književnika, ali je zapečatio svojim pjesmama, i zapečatio je sebe kao jednog od najvažnijih pjesničkih figura u crnogorskoj književnosti.

„I ništa, drugo preda mnom se nije zbilo/ o ništa, ništa drugo do samo to/ a u duši je sjetno zaiskrilo/uspomena mutnih i sjećanja sto“³, tim stihovima iz pjesme *Lokva* dao bi se predstaviti uticaj koji Lesova poezija ima na crnogorsku književnost i na čitaoca. Da ništa drugo nije napisao osim pjesama kao što su *Ljudi sjenke*, *Čapur u kršu* ili *Jutro jugova*, da nije napisao ništa osim stiha *ali sa bodljama unutra okrenutim*, ostao bi zapamćen u jeziku ljudi, u jeziku svakodnevnice kao pjesnik od čijeg stiha *duša sjetno zaiskri*. Ima li većeg priznanja za pjesnika od toga kad njegov stih uđe u govor naroda, i treba li da ga bude?

Kako znate da je neko dobar pjesnik? Kad Vam se za dušu uhvate stihovi *neuhvatljivim nitima*, kad Vas duboko zaboli tuđa tuga i nesreća, kad Vam se pričini u duši da vidite oblak koji vidi neko drugi, kad saznate da ste i Vi duboko tužni i šetni, ali da toga nijeste često svjesni, kad Vam pjesnik s jednom rečenicom, kao na primjer „Nekad je za tugu dosta..“ uđe u dušu i potpuno je ogoli, a da to nijeste ni htjeli ni tražili; e tada znate da pred Vama stoji pjesnik. To je Leso u pjesmama kao što su *Niti neuhvatljive*, *Poslije mladosti*, *Po lišću kišne kapi*, *Bajka o kišnom danu*, i koja druga sve ne... Kad čitajući ili govoreći stihove ošetite „strast, mudrost, stvaralačku snagu, vladanje misterijom ili bojom“ koje pominje Robert Luis Stivenzon, i koje prema njegovom mišljenju „niti se mogu naučiti, niti se mogu simulirati.“⁴

Crnogoraca, koji je uspijevao da stvara i traje kako sam reče, ‘s bodljama unutra okrenutim.’” (Sreten Perović, *Studije, kritike, eseji*, Fondacija Prijateljstvo, Podgorica, 2011, str. 475)

² Aleksandar Leso Ivanović, *Jutro jugova*, OKF, Cetinje, 2011, str. 302.

³ Isto, str. 15

⁴ Robert Luis Stivenzon, *Umetnost pisanja*, Službeni glasnik, Beograd, 2009, str. 41.

Pjesnik Leso Ivanović cetinjski je Vivaldi, koji je poezijom opjevao sva četiri godišnja doba na Cetinju, čiju ljepotu svi vide koji ikad tuda prođu, ali samo oko pjesnikovo može da je tako neprolazno i lijepo opiše. Svi koji su ikad stali na cetinjski kamen mogu da prepoznaju tu prirodu u njegovim pjesmama, a oni koji nijesu mogu samo da poželeva da je vide, makar na tren.⁵ Iako znamo da je poezija imitacija prirode kako su to smatrali antički filozofi poput Platona, poezija ponekad nadmaši sve što naše oko može da doživi prosto gledajući u tu prirodu zato što je pjesnik tu prirodu stvarao dok ga je obuzimalo „retko duhovno stanje u kojem on tako lako, u nekoj vrsti začaranosti, u svakoj stvari pronalazi dragocenost koja je u njoj sakrivena.“⁶ Tu spadaju pjesme poput *Otvaranje jednog prozora pred zalazak sunca*, *Tuga za nebom*, *Dan se gasi*, *Po lišću kišne kapi*, *Lipe mirišu*, *Ljetnji oblaci*, *Vjetar*, *Jesen*, *Kiše jesenje*, *Pahulje*, *Proljeće u okupiranom gradu*, i druge.

Osim prirode Leso je bolje nego ijedan naš pisac ili pjesnik opisao najveću figuru iz crnogorske književnosti. On je to postigao u svega tri pjesme: *Potonja ura Rada Tomova*, *Vizija* i *Biljarda*. Ova pjesnička trilogija o Njegošu je najuspjelije djelo o velikome pjesniku. U prvoj je opjevao smrt Vladike, u drugoj invocirao je trenutak nastanka džinovske poezije i *Gorskoga vijenca*, a u trećoj stogodišnju (vječnu) tugu grada i Biljarde zbog odlaska njegova vladara. Može li pjesnik više odati priznanje jednoj tradiciji nego što su to ove tri pjesme učinile? U ovim pjesmama ostvaren je onaj ničeanski „most preko puste rijeke zbivanja“, u kojima „kroz prazne prostore vremena jedan div zove drugoga, i razgovor visokih duhova teče dalje a da ga ne smeta objesna buka patuljaka koji pužu pod njima.“⁷

Osim *mini ciklusa pjesama* o Njegošu i *mini ciklusa pjesama* o cetinjskim godišnjim dobima, Leso ima i *mini ciklus pjesama* o usamljenom i tužnom čovjeku (pjesniku). Tu spadaju pjesme poput *Čapur u kršu*, *Pjesnik*, *Ljudi sjenke*, i druge. Leso u tim pjesmama pjeva o mladosti, o tugi, o samoći i nemoći, o ljubavi tihoj i čežnjivoj. To su pjesme o pjesniku sa širokim spektrom tema i osećanja zastupljenim u njima. I zaista, kad čitalac pročita sve te pjesme, može da zaključi da je Leso pjesnik modernog senzibiliteta i pjesnik čija lirika pripada, kako je to definisala kritika, žanru *intimističke*

⁵ Up.: „Ko nije doživio tmurne cetinjske jeseni i pejzaže i nije čitao pjesmu *Ljudi-sjenke*, taj neće moći potpuno da osjeti Ivanovićev ljudski i pjesnički lik.“ (Milorad Stojović: *Književne teme*, FCJK, Cetinje, 2015, str. 163.)

⁶ Marsel Prust, *Kad bi svet propao*, Službeni glasnik, Beograd, 2011, str. 95.

⁷ Aleksandar Flaker, *Period, stil, žanr*, Službeni glasnik, Beograd, 2010, str. 27. i 28.

*lirike*⁸, iako kritičar nerado pristupa korišćenju žanrova⁹ prilikom tumačenja pjesnika kao Leso iz straha od ograničavanja poezije, uopšte književnosti na nekoliko ključnih karakteristika. Iako *intimistička lirika* kao žanr lirske poezije ne zaokružuje Lesovo bavljenje poezijom, on ipak jeste zastupljen u njegovim reprezentativnim pjesamama, u kojima on ostvaruje načelo literarnosti teksta i pjesničkog jezika, u smislu „*devijacije od norme*” i „odstupanju od uobičajenog”, te ostvaruje onaj valerijevski poziv da svako „pjesničko djelo je u jezičkom pogledu izuzetno, ili uopšte nije pjesničko djelo.”¹⁰ Njegova poezija je, dakle dominantno intimistička, ili, kako to kaže Milorad Stojović, „prava nadahnutost i prava poezija u stihovima Aleksandra Ivanovića najviše i najtrajnije je prisutna u pjesmama u kojima otkriva **intimni svijet** (podvukao E.M.), svoju sudbinu: *Slomljenom oku, Kari Šabanovi, Žalba mrtvom drugu, Sužanj na kamenu, U susret nebu, Ljudi-sjenke*.”¹¹

Čapur u kršu

*Daljini svakoj dio sam srca dao,
na rodnom kršu ostao prepolovljen,
ko suhi čapur u kamen urastao,
koprivom ljutom i dračom zakorovljen.*

Riječju „čapur”¹² i pjesmom *Čapur u kršu* može se predstaviti poezija Lesa Ivanovića kao u orahovoj ljusci. Izvan Lesove biografije, s kojom bismo tu pjesmu mogli uvezati i kojom bismo je mogli objašnjavati do krajnjih gra-

⁸ Up.: „U pedesetim godinama taj proces intimizacije pjesničkoga govora je valjano njegovao Aleksandar Ivanović.“ (Aleksandar Leso Ivanović: *Jutro jugova*, OKF, Cetinje, 2011, str. 203)

⁹ „Kada čitamo književni tekst, mi vrlo brzo identifikujemo njegov *žanr* i razumijevamo ga na osnovu njegovih imanentnih izražajnih, stilskih i strukturalnih ‘zakonitosti’“. (Zdenko Lešić: *Teorija književnosti*, Službeni glasnik, Beograd, 2010, str. 67)

¹⁰ Zdenko Lešić: *Teorija književnosti*, Službeni glasnik, Beograd, 2010, str. 66.

¹¹ Milorad Stojović: *Književne teme*, FCJK, Cetinje, 2015, str. 165.

¹² Up.: „A znate li vi što je čapur? Zamislite nepregledni, surovi katunski krš, pa one njegove djelove gdje je erozija dotukla i samu nadu, samu pomisao na život, pa ipak uočite da je pravo iz toga krša, ali s mijene na uštap i kao kršu u inat, izraslo neko usamljeno, izuvijano, svo u čvorovima i krivinama, nisko stabalce makije. Pa kad se ta utvara potpuno osuši, kad umre, crkne, kad postane patrljak, svjedok mučeničkog bitisanja tučen vjetrovima, kišama, snjegovima, goren vrućinama, e taj patrljak, preostatak nečega što je nekad disalo i radalo se i borilo za zrak sunca, za dašak vazduha, tu, u nemogućim uslovima, zove se čapur. Već odavno razumijem Lesa kad se odlučio za takav naslov, a sam naslov mu je vrijedan čitave knjige, da ne kažem poezije.” (Slavko Perovic 21. 08. 2009. (<http://slavkonotebook.wordpress.com/2009/08/21/21-08-09/>))

nica tumačenja, učitavati, dočaravati i slično, ta pjesma je kako je to i ustvrdio Milorad Stojović „trajna poetska ljepota“¹³.

Pjesma *Čapur u kršu*, kao i cijela Lesova obimom nevelika poezija, primjer je poezije koja zauvijek ostaje u jednom jeziku; primjer je poezije koja obogaćuje taj jezik i nudi tom jeziku i njegovim govornicima slike i zvuke iz kojih izvlači esenciju ljudske egzistencije i ljudske patnje i daje mu otisak tajanstvene ljepote i neprolaznosti koju je samo rođeni pjesnik kao što je bio Leso Ivanović mogao dati.

Poezijom Aleksandra Lesa Ivanovića crnogorski jezik dobio je estetski nivo u stvaranju, crnogorski jezik dobio je glas i pjevanje univerzalno i životno, sveobuhvatno kako je to dobio s Njegošem, i kako se to nastavilo s Lesom i drugim rijetkim crnogorskim pjesnicima. (Ako je tačna borhe-sovska misao jedan pisac, ili pjesnik stvara svoje prethodnike isto onoliko koliko ti prethodnici stvaraju njega onda ćemo shvatiti koliko je Njegoševa poetska riječ i misao prisutna u Lesovoj poeziji, ali ne kao vidljiv i jasan pečat, već je više prisutan onaj lirski Njegoš koji samo bljesne u Lesovoj poeziji kroz neku riječ, stih, brzu misao. Isto toliko Leso i njegova poezija objašnjava i oslikava onu tegobu koja vlada u Njegoševoj poeziji koja se proteže preko Lesova vremena i poezije pa sve do današnjih dana i savremene poezije, a koja se može oslikati pjesničkim usudom Crne Gore, od *jedne slamke među viorove*, preko *suhog čapura u kamen uraslog*, do *samo na vjetru bora*, ili *jabuke na vjetru*, itd.). Ta misao, ta patnja koja je nit koja povezuje crnogorske pjesnike od Njegoša na ovamo, najbolje je izražena u pjesmi *Jutro jugova*, a koju je Leso nazvao ili bolje rečeno izrazio riječima *tuga prastara*:

*Slomi te neka tuga prastara
što je i predak ćutke tugova
uz mukli zveket lastara
u davna neka jutra jugova.*¹⁴

Ne smatram prostim slučajem što u vrijeme kad pišem tekst za skup o Miloradu Stojoviću koji organizuje Fakultet za crnogorski jezik i književnost dobijam poziv da pišem o poeziji Lesa Ivanovića. Upravo je Milorad Stojović uvrštavajući Lesove pjesme u *Antologiju crnogorske poezije* i priređujući njegovu zbirku poezije za biblioteku *Luća* shvatio i ošutio da Lesova poezija pripada onim rijetkim momentima u crnogorskoj pjesničkoj panorami čija riječ,

¹³ Aleksandar Leso Ivanović, *Jutro jugova*, OKF, Cetinje, 2011, str. 155.

¹⁴ Isto, str. 9.

ali sam i život pjesnika jesu integralni dio te panorame o teškoj „sudbini“ i „istoriji“ Crne Gore, i koji određuju njen umjetnički izraz, ali i njeno crnogorsko biće u cjelini.

Bibliografija

- Ivanović, Aleksandar Leso: *Jutro jugova*, OKF, Cetinje, 2011.
- Lešić, Zdenko: *Teorija književnosti*, Službeni glasnik, Beograd, 2010.
- Flaker, Aleksandar: *Period, stil, žanr*, Službeni glasnik, Beograd, 2010.
- Perović, Sreten: *Studije, kritike, eseji*, Fondacija Prijateljstvo, Podgorica, 2012.
- Prust, Marsel: *Kad bi svet propao*, Službeni glasnik, Beograd, 2011.
- Stivenson, Robert Luis: *Umetnost pisanja*, Službeni glasnik, Beograd, 2009.
- Stojović, Milorad: *Književne teme*, FCJK, Cetinje, 2015.

Ethem MANDIĆ

ON CREATION OF ALEKSANDAR LESO IVANOVIĆ

The author of this paper reveals the characteristics of poetry of Aleksandar Leso Ivanović, pointing to the importance and position of his poetry in the context of Montenegrin literature. The author defines the genre affiliation of Leso's poetry and offers a certain classification of Leso's poems into three mini-cycles.

Key words: *poetry, Aleksandar Leso Ivanović, poet, genre, mini-cycle, Petar II Petrović Njegoš*